

А Н А Л И

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

ТРОМЕСЕЧНИ ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

Година VIII

Јул — Децембар 1960

Бр. 3—4.

ПРАВО ЗНАЧЕЊЕ ПРАВНЕ НОРМЕ

1. Појам правог значења норме. — Задатак тумачења правне норме није у утврђивању њеног језичког већ њеног правог значења. Пошто право значење није увек истоветно с језичким, то се поставља питање — и оно је основно у тумачењу права — шта је право значење правне норме. У одређивању овог значења постоје велике разлике између разних теорија тумачења права, и управо те разлике су и основне за њих.

Овде ћемо претрести главне ставове у овом питању и покушати на крају да сами одредимо шта је право значење правне норме. Немогуће је, разуме се, одговорити на то питање унапред. Но, овде се може покушати одредити тај појам на формалан начин. Један део те формалне одредбе већ је дат кад је речено да право значење није језичко значење. С обзиром на коначан резултат нашег испитивања овог значења и правац у коме ћемо тражити одговор на ово питање, овде се право значење може одредити као оно значење правне норме које обезбеђује исправно и најпотпуније могуће вршење оне улоге коју та норма, односно право уопште има у друштву. Идући у правцу истраживања правог значења норме који смо овим назначили ми ћемо доћи до одредбе тог значења која се разликује од друкчијих његових одредби. Ове разлике долазе углавном као последица чињенице да се при истраживању ишло другим правцем.

Главна гледишта о појму правог значења правне норме могу се по разним мерилима поделити на она која заступају везано, односно слободно тумачење, затим она која заступају субјективно, односно објективно тумачење и најзад она која су за статичко, односно еволуционистичко тумачење.

2. Везано и слободно тумачење. — Ставови према тумачењу права разликују се најпре по томе да ли се сматра да се право значење норме може наћи везаним или слободним тумачењем права. При том се ова везаност, односно слобода односе на језичко значење, тако да се везаним тумачењем назива оно које као право значење узима једно од језички могућих значења, односно једино могуће језичко значење, ако је могуће само једно такво значење. Напротив, слободним тумачењем се назива оно тумачење где тумач није везан никаквим језичким значењем норме, већ је слободан да јој да онакво значење какво он налази за потребно, без обзира на то што оно није језички могуће. Одмах је јасно да у случају давања норми значења које језички није могуће уствари више и нема тумачења норме, већ се наместо дотичне норме ствара једна нова норма.

Гледиште о слободном тумачењу права као најважнији разлог у свој прилог наводи сложеност и брзу промену друштвеног живота који право треба да регулише. Стога законске и друге опште правне норме из правних извора нису довољне да би овај живот потпуно регулисале. Маколико се правни извори брзо мењали и прилагођавали животу, увек ће се десити да њихове норме заостају за брзим развојем живота. Право, пак, није никакав самодовољан систем, који је сам себи сврха — сврха је права да служи животу. Ако право није довољно прилагођено животу, јасно је да му не служи, не представља користан елемент тог живота, него, напротив, сметњу, кочницу. Такво право се, дакле, окреће у супротном правцу од оног коме треба да стреми, оно постаје супротност самом себи. То право у ствари постаје неправо. Суд, који не доноси опште норме, већ ове примењује у животу на појединачне случајеве, у много је ближем додиру са животом и његовим потребама него законодавац или други ствараоци правних извора. Судија је нарочито погодан да осети промене у друштвеном животу и да им прилагоди право. Стога судији као тумачу треба дати и овлашћење да прилагођава право животу својим појединачним одлукама, односно тумачењем.

При том се ступањ слободе која се на основу ових разлога додељује судији разликује у разних писаца. У почетку се задржавало само на мисли да судија треба, ако је нужно, да иде поред закона (*praeter legem*), трудећи се да му не противречи непосредно. Касније, и у радикалнијих заступника слободног тумачења, иде се дотле да се допушта судији да непосредно противречи закону (*contra legem*) ако сматра да то захтевају друштвене потребе.

И није се остало само на теорији. Појавиле су се и судије који су ту теорију примењивале у пракси. Један од таквих случајева (случај судије Мањо-а) обрадио је и Жени (*Gény*). Срећом, оваква пракса није узела, бар формално, великога маха. У стварности, несумњиво да има много случајева у којима судије гледају закон сматрајући га неправедним, погрешним, штетним, итд., особито ако је у питању старији закон. Али ту влада једна врста племените лицемерности — они крше закон, али то не признају, још мање то истичу као основно начело свога рада. Напротив, они чине све да се та њихова повреда закона не примети, да изгледа као да они примењују закон, а не да га крше.

И сасвим је разумљиво што они тако чине. Јер, тумач несумњиво мора бити везан текстом норме коју тумачи, а која је за њега обавезна. У правном поретку постоји хијерархија правних аката, тако да су једни виши а други нижи. Битан елемент те хијерархије јесте управо однос између општих правних аката, односно норми, извора права, и појединачних аката, односно норми. Извори права управо зато и јесу извори права што из њих „извиру“ појединачне норме за конкретне случајеве на које се ти извори права примењују. Извори права су виши од појединачних норми; при стварању такве појединачне норме, њен стваралац је везан нормом из извора права. Пошто је закон типичан и најважнији извор права, а судија типичан и најважнији стваралац појединачних норми, при чему примењује закон тумачећи га, то је јасно да је судија у тумачењу везан за закон. Судија и други органи који

тумаче изворе права могу добити извесну слободу само у случају да се у извору права не садржи норма за случај који треба решити, тј. за случај тзв. правне празнине. Па се и о постојању те слободе и о њеној оправданости може расправљати. Исто тако тумач има извесну слободу у случају да значење норме није јасно. Али је иначе он потпуно везан нормом, његов циљ мора бити да ту норму тачно протумачи, такву каква је, а не да наместо ње ствара нову, ни прикривено ни отворено. Јер је у супротном случају свршено с правном хијерархијом, тј. са законитошћу, а тиме у знатној мери и са правом. Право мора да делује као јединствен поредак, а то управо захтева поштовање хијерархије и законитости. У правном поретку сваки орган мора поштовати поделу надлежности, јер иначе настаје анархија. Ако они који су надлежни да тумаче туђе норме сами постану ствараоци норми, онда је јасно да је цела основна подела надлежности повређена, а та подела надлежности је, у крајњој линији, одраз одговарајуће равнотеже друштвено-политичких снага и држања власти од стране одређене класе, односно групе људи у оквиру класе. Непоштовање надлежности, у крајњој линији, зато значи рушење односне владајуће класе, једну врсту „тихе“ револуције.

Према томе, маколико признавали да постоји „побуна чињеница против закона“, да постоје застарели, неправедни, погрешни, штетни, итд. закони, ми не смемо допустити да судија поправља законодавца на тај начин што ће отворено кршити његове законе. Не смемо, јер маколико била велика штета од рђавих и застарелих закона, још је далеко већа штета од њихова поправљања путем гажења од стране тумача. Јер рђав закон представља болест само једног дела правног поретка, маколико важан он био; систематско кршење закона од стране тумача значи, пак, да је цео правни поредак болестан. Лек изазива опаснију болест од саме првобитне болести!

Код нас, у систему демократије радног народа, такав поступак судија означавао би, у ствари, преотимање власти из руку непосредно изабраних органа, који представљају вољу народа, тј. кршење основног демократског начела власти. Зато се он не може код нас ни замислити.

Но, сви ови разлози се односе на питање које нема непосредне везе с тумачењем права. То су разлози, као што се види, прогив уништења хијерархије у праву, која је неопходна. Међутим, тумачење је нешто сасвим друго него одржавање или рушење хијерархије. При расправљању о тзв. слободном тумачењу права треба имати првенствено у виду да заступници овог тумачења погрешно називају свој став — у ствари, они не заступају слободно тумачење права него слободно стварање сваког субјекта који је овлашћен да ствара правне норме, слободно у смислу независности од одговарајуће више норме, а особито слободу субјекта надлежног да донесе појединачну норму у односу на општу норму. Тумачење, пак, јесте утврђивање значења дате норме а не стварање нове. Тумач има да се креће у оквиру норме коју тумачи, а то значи у оквиру њеног језичког значења. Иначе он престаје бити тумач дате норме и постаје стваралац једне нове норме. Стога је могуће само везано а не и тзв. слободно тумачење, које је *contradictio in adiecto*, те о њему и не треба говорити као о тумачењу.

3. *Врсте везаног тумачења.* — Заједничко је свим врстама везаног тумачења да се правим значењем норме сматра једно од њених могућих језичких значења. Али с обзиром да норма по правилу може имати више језичких значења, врсте везаног тумачења разликују се управо по томе које од више таквих могућих језичких значења сматрају њеним правим значењем. С обзиром на то, постоје два главна мерила по којима се разликују ове разне врсте везаног тумачења. Прво мерило се односи на субјекта чије се значење које он придаје норми узима као право значење. Друго се односи на временски различита значења норме, од којих се једно узима за право значење.

Мерило које се тиче субјекта састоји се у следећем. Као што излази из самог појма тумачења, једној истој норми, тј. једном истом скупу језичких знакова, разни субјекти могу придавати разна значења, јер, с једне стране, законик значења није потпуно прецизан, а, с друге стране, сваки субјект тај законик схвата донекле на свој сопствени начин. У томе се састоји извесно стваралаштво тумача. При том постоји особито велика могућност да творац норме својој норми придаје значење које је различито од оног које јој придаје њен тумач. Међутим, независно од ова два субјекта, постоји законик значења, који је друштвена творевина и кога треба да се држе оба ова субјекта. Тај законик значења је релативно објективан у односу на њих, баш зато што је друштвена а не њихова лична творевина.

Одавде излази да су могућа три различита тумачења. Може се правим значењем норме сматрати или оно значење које јој је придавао творац, или оно које јој придаје тумач, или, најзад, оно које она има по законуку значења. Прва два тумачења су субјективна, треће је објективно. У пракси и теорији тумачења, међутим, сматра се да је једно од ова два субјективна тумачења недопуштено — наиме, оно које правим значењем норме сматра значење које јој придаје тумач. Напротив, и теорија и пракса сматрају да је допуштено само једно од преостала два тумачења, и то једни сматрају да је право значење оно које је норми придавао њен творац, што се назива субјективним тумачењем, а други, напротив, сматрају да је право значење оно које се одређује закономиком значења и оно се назива објективним значењем. При том се, разуме се, захтева да се тумач што више изгуби, да своју субјективност што више ублажи и да постане оруђе било творца норме, у случају субјективног тумачења, било друштва, односно оног значења које друштво придаје норми, у случају објективног тумачења. Нема сумње да је овај став у основи правилан и да тумач треба заиста да служи једном од ова два могућа значења. Али не треба заборавити да тумачу није никад могуће да до краја уклони своју субјективност и да увек остаје извесан њен утицај, који донекле утиче на значење које он норми утврђује као право.

Пошто норма у разним временима може имати различита значења, то мерило које се тиче временских различитих значења одређује које је од тих значења њено право значење. При том се узимају у обзир углавном два временски различита значења — оно које је норма имала у тренутку свог доношења и оно које има у тренутку тумачења. Ако се као право значење

сматра прво, такво се тумачење назива статичким, ако се таквим сматра друго, — еволуционистичким. И овде се и теорија и пракса разликују — једни су за статичко, други за еволуционистичко значење. Овде ћемо редом изнети разлоге који се наводе за поједина од ових тумачења.

4. Субјективно тумачење. — Субјективно тумачење, као што смо видели, састоји се у поистовећивању правог значења норме с оним значењем које је норми хтео дати њен творац, односно које је она имала за свог творца кад ју је створио или које за њега има у тренутку тумачења.

Главни разлог који се наводи за субјективно тумачење заснива се на појму самог тумачења. Наиме, тумачење одређеног система знакова има за циљ да утврди ону садржину, односно значење које је тим системом знакова субјект одашиљач хтео да саопшти субјекту примаоцу, тумачу. Како се може десити да ови знаци не одразе потпуно тачно оно што је субјект одашиљач хтео, тумач, разумљиво, треба да се труди да утврди управо то што је одашиљач хтео да изрази. При том он систем знакова које је одашиљач употребио схвата само као једно од средстава помоћу којих се то утврђивање може извести. Али то није једино средство. Тако се долази до тога да је право значење норме тзв. воља њеног творца а не оно што што је он стварно изразио у норми, сходно законуку значења.

Овај став је несумњиво правилан кад је у питању тумачење уопште. Али је исто тако несумњиво да је он у тумачењу права неприхватљив. Доследно изведен, он би одвео једној врсти слободног тумачења. Наиме, воља творца норме не мора се тачно изразити у норми. То значи да значење које је творац хтео дати норми не мора бити једно од могућих језичких значења која норма стварно има, сходно законуку значења. Држећи се субјективног тумачења, требало би правим значењем норме сматрати оно значење које јој је творац хтео дати, а не једно од оних које је он стварно дао. То би, пак, значило прелажење ван граница тумачења, јер је тумачење откривање правог значења између оних која су језички могућа. Гажење граница тумачења води таквој произвољности и несигурности да се ретко ко од присталица субјективног тумачења усуђује да ово гледиште доведе до оваквог његовог логичког краја. Према томе, и субјективно тумачење, ако хоће да остане тумачење, мора се зауставити на тој граници и одредити као право значење оно од могућих језичких значења које је норми хтео дати њен творац. Али тиме се уствари знатно одступа од субјективног тумачења и прихвата се једно компромисно решење, у коме има много елемената објективног тумачења. Јер, субјективно тумачење се допушта само у оквирима објективног, тј. у оквирима језичког законика значења.

Кад се овако ограничи домет субјективног тумачења, као главно поставља се питање постојања и значаја тзв. воље творца правне норме. Кад би се узело да воља творца норме постоји у том смислу да је он знао сва језички могућа значења норме коју ствара и да је између свих тих значења хтео да норма има једно једино одређено значење, онда би се несумњиво морало усвојити то значење као право, и то без обзира на разлоге који се наводе против субјективног тумачења на основу тога што творац норме не изражава своју сопствену вољу него вољу неког другог субјекта, који има

објективан, друштвен карактер (тај субјекат је друштво, односно владајућа класа или група) — разлоге које ћемо ми касније изложити. Међутим, тако савршен творац норме у ствари никад не постоји или постоји врло ретко.

У ствари, свака норма по правилу има одређено значење само у односу на неке одређене конкретне случајеве. Уколико се норма тумачи у односу на неки други случај, она добија и донекле другачије значење. Јасно је да творац норме стварно психички није могао да замисли све случајеве на које се његова норма може односити, тј. у односу на које се она може тумачити. Отуд излази да је за њега норма имала стварно психичко одређено значење само у односу на случајеве које је он стварно замислио а не и друге. Истраживати стварну психичку вољу творца норме и за те друге случајеве заиста је бесмислено и доводи до фикције. А таквих је случајева безброј и догод се норма тумачи, они се стално умножавају.

Замишљати оваквог савршеног творца норме као стварно постојећег субјекта заиста је далеко од стварности. У ствари, тада се творцу норме придају својства која он нема, замишља се један идеалан, савршен творац, а то значи да се, у ствари, напушта субјективно тумачење и под његовим плаштом се прелази на објективно. Да би се тврђење да такав идеалан творац норме не постоји могло проверити, потребно је изложити како стоји са стварном вољом творца норме, шта он стварно хоће да норма значи. Кад се утврди да творац норме стварно не увиђа сва могућа значења норме коју ствара, биће јасно да се питање субјективног тумачења мора другачије решити, тј. да се оно има одбацити.

Јасно је да стварну психичку појаву која се зове воља може имати само појединац. Ако је реч о множини појединаца, о скупини људи, онда се тзв. воља те групе у ствари састоји из истоветних стварних психичких воља појединаца који ту групу чине (при чему, наравно, не треба испустити из вида да постојање групе утиче на појединачне воље, али то још не значи и да постоји нека воља групе као такве). Према томе, ако хоћемо да говоримо о вољи творца норме, онда треба разликовати да ли је тај творац појединац или група.

Ако је творац норме појединац, онда он има своју стварну психичку вољу и може је изразити у норми. Но, врло је редак случај да творац норме изражава своју сопствену вољу и да је изражава сам, тј. да норму ствара потпуно сам. То је чешће случај с нормама које се стварају приватним појединачним правним актима. Тада творац норме по правилу изражава своју вољу. Но, и тада је ретко да је изражава сасвим сам, тј. да сам ствара норму. Обично му при том помаже неко други, најчешће правни стручњак. У осталим случајевима, а особито ако норму ствара државни или друштвени орган, па ма он био и појединац, он скоро никад њоме не изражава своју сопствену вољу, већ се труди, с више или мање успеха, да изрази вољу неке групе коју представља (народа, друштва, класе, групе). С друге стране, скоро никад такав појединац не изражава своју вољу сам, тј. не ствара сам норму, већ то чини уз помоћ стручњака.

Према томе, стварна психичка воља само једног појединца ретко је кад изражена у норми. Чим уз појединца који изражава своју вољу, макар

он изражавао и своју личну вољу, сарађује неко други на изради норме, самим тим се јављају две воље, односно два субјекта, који једној истој норми коју заједнички стварају могу дати различита значења. Творац норме, онај који је правно надлежан да је створи, често уопште не улази довољно дубоко у разумевање норме, већ је прихвата готову од оног стручњака који ју је израдио и само је формално ствара, не схвативши уопште њено значење. То је особито случај с државним и друштвеним органима при стварању норме. Они формално стварају норме које су стручњаци већ створили и не схватајући њихово значење.

Још је изразитије такво неједнако схватање или и потпуно несхватање норме ако је не ствара појединац него тело, зборни орган, као што је најчешће случај с најважнијим правним изворима. У таквом зборном органу, састављеном из великог броја појединаца, један знатан део њих уопште не учествује активно у стварању норме — он, на пример, само формално гласа за норму, и не сазнавши је. Други део ових појединаца покушава да схвати норму, али се и овде међу њима јављају размимолажења — једни дају норми једно а други — друго значење, једни желе да норма постигне једне а други — друге циљеве, итд. Која је у таквом случају стварна психичка воља творца норме? Очигледно је да је нема.

Одавде излази да је тачно тврђење да у највећем броју случајева творац норме нема једну јединствену реалну политичку вољу коју нормом изражава, а понекад и нема никакву вољу уопште. То значи да за њега норма или нема никакво значење или има различита значења. А свакако остаје да творац норме при њеном стварању никад не зна сва могућа значења своје норме и не бира између свих њих једно које хоће да норма има. Он је свестан само неколико могућих значења, а често и само једног од њих. Отуд јасно излази став који се мора заузети при тумачењу.

Ако творац норме стварно изражава своју сопствену а не туђу вољу, онда је значење које он норми придаје одлучујуће, уз извесне ограде, које долазе нарочито од тзв. систематског тумачења (1). Но, такав је случај, рекосмо, врло редак и тиче се углавном норми приватних лица, по правилу појединачних. Уколико, пак, норма за творца нема никакво значење, јасно је да се не може усвојити субјективно тумачење. Уколико норма има за творца (односно творце) више подједнако могућих и пуноважних значења, јасно је да се између ових значења право значење мора изабрати по неком другом мерилу а не по вољи творца. Најзад, ако норма за творца има једно значење или више њих, али не сва могућа, јер објективно има још више значења, онда је питање најсложеније. Тада се у корист субјективног тумачења може навести да значење које творац даје норми представља његову вољу и да је оно право значење. Али се против овог мора навести оно што је већ речено, а, наиме, да се значење норме најчешће одређује у зависности од конкретног случаја на који се норма примењује и да творац норме стварно психички нема свест о свим случајевима, па ни о свим значењима норме. Међутим, кад би ту свест имао, онда би он односна значења ткође усвојио,

(1) Наиме, систематским тумачењем се утврђује значење норме њеном смисаоном повезаношћу с другим нормама, те се понекад ово значење мора узети као право, наспрот значењу добијеном субјективним тумачењем како је изложено горе.

односно за дати случај би усвојио друго значење од оног које је усвојио немајући свест о том случају. Према томе, проширење значења које норма има за свог творца у односу на један случај — проширење тог значења и на друге случајеве, којих творац није био свестан, не представља у ствари субјективно тумачење норме за те случајеве (тј. утврђивање воље творца за њих пошто те воље уствари и нема), него је само фиктивно субјективно тумачење, јер се сматра да је воља творца оно што он стварно није хтео. Дакле, и за ове случајеве се мора одбацити субјективно тумачење.

У потврду овога довољно је навести најпростији пример. Ако се значење речи издржавање у једној норми мења зависно од сваког конкретнoг случаја на који се норма примењује, како се може утврдити да је творац норме био свестан безброја таквих случајева и како се може у његовој стварној психичкој вољи тражити право значење норме?

Други разлог који се наводи у корист субјективног тумачења јесте разлог правне сигурности, с којим заједно иде и разлог обезбеђења начела једнакости свих грађана пред правом. Наиме, каже се, пошто је јасно да постоје субјективне разлике између разних тумача, тако да један исти систем знакова по тумачењу једног тумача значи једно а по тумачењу другог — друго, то се тако различитим тумачењима ствара правна несигурност, а истовремено се вређа начело једнакости грађана пред правом. Грађанин никад није сигуран како норма треба да буде протумачена, а кад се она тумачи различито, то значи неједнакост. Према томе, објективно тумачење доводи до несигурности и неједнакости. Насупрот томе, субјективно тумачење има једну чврсту основу — вољу ствараоца норме. Маколико било тешко да се она утврди, ипак постоји барем нешто поуздано, одређено, чврсто, што само треба утврдити. Напротив, у случају објективног тумачења баш таквог нечег чврстог и поузданог нема, пошто законик значења ни сам није чврст и одређен.

Овај разлог пада већ на основу досадашњег излагања, јер је јасно да тзв. воља творца норме није ништа јасно ни одређено, а особито кад је творац, као што је најчешће случај, зборни орган. У ствари, присталице субјективног тумачења најчешће подмећу своју сопствену вољу творцу норме и тако добијају, додуше, субјективно тумачење, али у супротном правцу од оног који проглашавају.

Најзад, чак и кад бисмо усвојили начелне разлоге за субјективно тумачење, остао би један технички разлог против њега који би у највећем броју случајева онемогућио његову примену. Наиме, при истраживању воље творца норме ваља имати у виду да је он приликом стварања норме тежио да је што потпуније изрази. У ту сврху употребљавао је сва средства која му законик значења ставља на расположење, а која су, по претпоставци, најсавршенија за изражавање у датој прилици. Међутим, субјективна теорија тумачења ипак полази од става да та средства нису била довољна да тачно и потпуно изразе ту вољу, већ да се њен тачан садржај може утврдити неким другим средствима. Која су та друга средства која могу боље да изразе вољу него она која су за ту сврху специјално створена и одређена? Зашто онда њих не би одмах употребљивао сам творац норме? Очито је да је тобожња воља

творца која би била утврђена тим средствима нешто далеко непоузданије, неодређеније и нејасније него она воља која би била изражена, и према томе и приликом тумачења утврђена, средствима која законик значења предвиђа и одређује.

Тако, на пример, не сме се сматрати да је воља творца нормe боље изражена у образложењу нормe, или у расправама око њеног доношења, или у његовим узгредним изјавама о томе, итд. него у самој норми. Јер, све те изјаве и подаци нису истоветни са самом нормом — ова је нешто друго. Нормa се мора разликовати од припремних радњи које до ње доводе или од изјава поводом ње. Сувише се ослањајући на поменуте изворе ми можемо доћи у положај да стварамо једну сумњиву и претпостављену вољу творца уместо да узмемо саму изјаву те воље у њеном најпрецизнијем виду, тј. норму. У ствари, кад примењујемо субјективно тумачење ми се држимо фикције да смо утврдили праву вољу творца нормe помоћу других средстава а не помоћу самог њеног текста. Међутим, тиме умногоме своју сопствену вољу узимамо као праву вољу и тако добијамо непоуздан ослонац. Тако се прикрива стварна ситуација. Боље је јасно и отворено признати шта се уствари дешава.

Тако излази да субјективно тумачење у извесним случајевима има одређен значај, али је то веома ретко. Уместо субјективног, треба се усмерити ка објективном тумачењу. А ради тога треба прегледати разлоге за и против њега. Но пре тога треба видети какав је став наше судске праксе према субјективном тумачењу.

На први поглед изгледа да наша судска пракса у великом броју случајева примењује субјективно тумачење. У њој се често употребљавају изрази као „законодавац је хтео“, „воља законодавца“ и сл. Међутим, ако се брижљивије анализирају односни случајеви, види се да се овде у ствари не истражује стварна психичка воља творца нормe, већ се замишља један идеалан, савршено разуман творац нормe и истражује се његова воља, што значи да се, стварно, одустаје од субјективног тумачења и да се не истражује стварна воља стварног творца већ фиктивна воља фиктивног творца.

Ево једне судске одлуке која то јасно показује — то је правно схватање Одељења за управне спорове Савезног врховног суда број 1/60 од 9 марта 1960. У њему се каже: „Код тумачења члана 212 Закона о пензиском осигурању свакако треба поћи од интенције законодавца, а наиме да се уживаоцима пензије који су пре пензионисања обављали у привреди послове за које се тражи висока стручна спрема хтелo омогућити разврставање у одговарајући виши пензиски разред [...]“. Касније се у истој одлуци такође каже: „Било би у супротности са напред изнетом интенцијом законодавца код доношења члана 212 Закона о пензиском осигурању када би се стало на становиште да је за примену тог прописа неопходан услов и то да је на дан 1 јануара 1958 године постојала организација код које је уживалац пензије радио пре пензионисања а после 15 маја 1945 године“. Узалуд ће се тражити у целом тексту одлуке навођење ма и једног разлога да је намера (интенција) законодавца била баш то што суд наводи. Тврдња суда да је то намера законодавца остаје, зато, потпуно гола тврдња. У ствари то и није

никаква тврдња која се односи на стварну психичку вољу законодавца нити се ова воља стварно утврђује — то је само један начин изражавања помоћу кога се утврђује објективно (а не субјективно) значење норме, тј. онај интерес који законодавац штити, као што ћемо касније видети. Иако се помиње воља законодавца, у ствари се не примењује субјективно тумачење.

При примени субјективног тумачења, тј. при истраживању воље творца норме, обично се употребљава историско тумачење, па се из разних изјава творца норме, расправе при њеном доношењу итд. покушава открити његова воља. Тако се субјективно тумачење по правилу везује с историским, односно употребљава ово последње као важно средство за утврђивање правог значења норме.

5. *Објективно тумачење.* — Објективно тумачење не истражује вољу творца норме. По објективном тумачењу право значења норме није оно које јој придаје њен творац већ оно које јој придаје друштво. Норма није оно што је њен творац хтео да каже већ оно што је он стварно рекао.

Међутим, постоје два схватања објективног тумачења — једно је уже, друго — шире. По ужем схватању објективног тумачења, право значење норме је оно које је одређено законом значења, а овај је друштвена творевина, — дакле, нешто што је објективизирано и зато независно како од творца норме тако и од њеног тумача. Ово схватање сматра нормом сам текст норме, тј. скуп језичких знакова којима је она изражена, а њено језичко значење јединим правим значењем.

Шире схватање објективног тумачења не сматра да је право значење норме њено језичко значење. Право значење норме јесте значење које би јој придао један савршено разуман субјект тако да норма најбоље послужи друштву у коме је и за које је створена. Другим речима, тај субјект би изражавао вољу друштва коме норма служи. Право значење норме не би било оно које је хтео њен творац већ оно које је он *требало да хоће* изражавајући објективну друштвену вољу.

Основни разлог у корист објективног тумачења јесте да је право друштвено оруђе, које мора бити објективизирано, јасно, одређено и доступно сваком. Према томе, правна норма, као основни елемент права, није оно што је њен творац хтео да она буде (тј. оно што је он хтео да каже), већ оно што она стварно јест, што је он стварно створио. Суштина правног акта није у вољи него у оном што је воља створила. Ако би се узело супротно, право би постало несигурно, нејасно, недоступно. Уместо реда, који право обезбеђује, настао би неред, а уместо сигурности — несигурност.

Овај разлог несумњиво стоји и мора се прихватити. Право настаје, додуше, психичким актима, али, као и свака творевина психичког акта, оно мора бити објективизирано, материјализовано, да би могло дејствовати у друштву, међу људима, за које на тај начин постаје чулно опазиво. Другим речима, уместо тзв. воље, за право је пуноважна њена изјава у првом реду.

Но, из досадашњег излагања је такође јасно да је уско схватање објективног тумачења, које га своди на језичко тумачење, неприхватљиво. Као што смо рекли, прави проблем тумачења и јесте у томе што је језичко значење норме недовољно, што оно мора бити проверено и допуњено или исправљено њеним правим значењем. Према томе, треба видети шта значи објек-

тивно тумачење у ширем смислу уколико се оно може и мора прихватити као средство утврђивања правог значења норме.

Главни разлог који се наводи у корист објективног тумачења у ширем смислу јесте у томе што творац норме, а пре свега државни или друштвени орган као творац норме, не изражавају у норми своју сопствену, личну вољу, него су органи који изражавају вољу државе, односно друштва, односно, по марксистичком схватању права, владајуће класе. Сходно томе, лична воља творца норме није битна — битна је она објективна воља, као друштвена појава, која чини суштину норме и која и представља њено право значење. Ову објективну вољу творац норме често не изражава потпуно тачно, па је на тумачу да то учини до краја.

Ако се разматра овај разлог за објективно тумачење, онда треба најпре утврдити да се овако схваћеним објективним тумачењем као истраживањем објективне друштвене воље долази у исту опасност као и са субјективним тумачењем. Јер, доследно овом схватању, битно постаје поново не текст норме него објективна воља коју је он имао изразити. Према томе, тумач није дужан да се држи текста норме, њеног језичког значења; он не само може него и треба да иде преко тога чим утврди да је та објективна воља, тј. право значење норме, друкчије од језичког значења. Другим речима, доследно овако схваћено, објективно тумачење престаје бити везано и постаје слободно тумачење. Отуд се и објективном тумачењу мора поставити иста граница као и субјективном — оно је примењиво само у оквирима које одређује језичко тумачење, што значи да се широко схваћено објективно тумачење може примењивати само у оквиру објективног тумачења у ужем смислу, тј. језичког тумачења.

Ако, држећи се овог оквира, ближе испитујемо вредност објективног тумачења, онда треба јасно да разликујемо ту тзв. објективну вољу која се изражава нормом од личне воље творца норме, као и улогу његове воље при изражавању те објективне воље.

Рекли смо већ да се ова објективна друштвена воља, која је по марксистичком схватању у ствари воља владајуће класе, не може схватити као нека воља у правом смислу речи, тј. као психичка појава, која може постојати само у појединца. Воља класе се може схватити у два смисла, у објективном и субјективном. У објективном смислу, воља владајуће класе није ништа друго до онај правац делатности који се, у датим објективним приликама, класи намеће као неопходан ако хоће да заштити своје интересе, да оствари своје циљеве. Разуме се, да би се овај правац делатности могао остварити, потребно је да га људи схвате и да хоће да га остварују, што значи да припадници класе треба да га субјективно одразе у својим свестима и да га хоће. Тако се објективна воља класе претвара у њену субјективну вољу, што значи у вољу свих или већине њених припадника. Но, ретко је да сви припадници класе имају исту вољу, као што је ретко и да се овако субјективно схваћена воља класе у потпуности поклапа с њеном објективном вољом. Између њих постоји по правилу веће или мање неслагање. И, с овог гледишта гледано, државни органи, као органи класе, и постављени су да што тачније одразе ову објективну вољу класе, руководећи се при том како

субјективном вољом класе тако и својом личном вољом. Но, баш зато што органи не изражавају своју вољу него вољу класе, они су дужни да се одвоје од себе, да се објективизирају, да своју личну вољу не узимају за вољу класе. Тако се долази до тога да је лична воља творца норме друкчија, по правилу, од воље класе коју он изражава у норми — творац норме често лично неће норму коју доноси, јер је она противна његовим личним интересима. Ипак, он је доноси и „хоће“ је у име класе, као њен орган.

Према томе, маколико његова лична воља била противна вољи израженој у норми, воља творца норме игра извесну улогу у доношењу норме — он позајмљује своју способност воље класи и у њено име хоће онај садржај норме који иначе, лично, неће, а који би класа хтела кад би могла хтећи, односно који би хтели сви њени припадници кад би били савршено разумни. Ово позајмљивање воље класи веома је важно. Класа, односно држава, поверивши органу да доноси норму, тј. да изражава вољу класе, сматрају нормом само оно што је он донео, позајмљујући своју способност хоћења, а не нешто друго. Према томе, објективно тумачење се не може прихватити уколико би оно значило да тумач треба сам да утврђује шта је воља класе. Он је дужан да узме као вољу класе баш оно што је таквим одредио творац норме, макар и сматрао да је творац то рђаво одредио. Иначе је свршено с хијерархијом, поделом надлежности и законитошћу — тумач престаје бити тумач и постаје стваралац права.

Усвајајући објективно тумачење, треба га схватити у том смислу да је право значење норме воља владајуће класе коју је изразио творац норме у норми а не његова лична воља, тј. не онаква норма какву би он створио кад би радио у своје лично име, а не као орган класе. Али ако објективна воља која је право значење норме није лична воља творца, она исто тако није ни нека апстрактна воља коју тумач тек има да истражује — она је она воља коју је творац изразио. Зато се овако схваћено објективно тумачење у ствари приближује добро схваћеном субјективном тумачењу, као што смо рекли.

Међутим, као што је већ раније изложено, веома су ретки случајеви у којима је овако схваћена воља творца норме нешто што се може лако и поуздано утврдити тумачењем, односно што стварно, психички постоји. Истраживање такве субјективне воље у ствари је најчешће фикција. Зато је боље отворено признати да се таква воља не може утврдити и за остале случајеве прихватити објективно тумачење у том смислу да се истражује воља једног савршено разумног субјекта, који би најтачније одражавао објективну вољу класе.

Други разлог који се наводи у прилог објективног тумачења, и који смо већ поменули, јесте целовитост и јединственост права као система састављеног из мноштва норми. Право као такво представља једну јединствену и непротивречну целину, у којој свака норма допуњује свој смисао у вези с другим нормама. Стога се ниједна норма не може исправно протумачити ако се не схвати као део те јединствене целине. Такво тумачење се назива систематским тумачењем. Јасно је да творац норме никад стварно психички не може да схвати целину права и положај норме коју ствара у њему, као

ни утицај других норми на значење норме коју ствара. Ово тим пре што разне делове права, односно разне норме, стварају разни творци и у разном добу. Отуд се дешава да разне норме нису међусобно довољно усклађене, да често једна другој противрече итд. Тумач мора све то да усклади тумачењем, а једино тумачење којим се то може учинити јесте објективно.

Према томе, из свега реченог излази да између субјективног и објективног тумачења треба изабрати објективно као оно које пружа право значење норме. Али ако усвајамо објективно тумачење из разлога које смо навели, то не значи да треба потпуно одбацити субјективно тумачење. Напротив, од њега треба узети оно што је добро а што не противречи тумачењу.

Да бисмо утврдили објективни смисао правне норме, морамо се служити и многим другим средствима а не само закономиком значења, тј. текстом норме. Међу та средства долази, несумњиво, и „воља“ творца норме, оно што је он хтео да каже нормом. Оваква употреба субјективног тумачења као допунског средства објективног тумачења губи основно негативно обележје субјективног тумачења — изједначење субјективне воље с нормом, онга што се хтело рећи с оним што се стварно рекло. Оваком употребом субјективног тумачења ми не сматрамо да је субјективни смисао истоветан с правим смислом норме, не изједначајемо га са самом нормом већ се њиме служимо само као једним средством да утврдимо прави, објективан смисао норме.

Подлога за овакву употребу субјективног тумачења јесте у томе што се објективна „воља“ класе или групе која треба да буде изражена у прању и коју изражава творац норме, као што смо видели, ипак у извесној мери субјективизира у самом процесу изражавања. Тако она донекле добија лични печат творца норме, који је донекле модификује. Једна исти норма, која изражава исту објективну „вољу“, била би донекле различита ако би је створили различити субјекти. То се мора узети у обзир при тумачењу.

Поред тога, треба водити рачуна и о природи норме која се тумачи. Овде треба разликовати приватне норме, стварене приватним актима лица која нису државни субјекти, пре свега појединачна, од јавних норми, створених од државних органа или друштвених јавних субјеката. Несумњиво је да су приватне норме, као што смо рекли, по својој суштини много ближе стварној психичкој вољи свог творца него јавне норме. Иако и оне одражавају објективан положај свог творца, ипак је у њима главна његова субјективна воља. Зато је значај субјективног тумачења за њих већи: оно ту долази много више до изражаја и о њему се мора много више водити рачуна.

Насупрот томе, сматрамо да се у овом погледу не може правити никаква разлика између нових и старих норми. Наиме, постоји гледиште да за нове норме, скоро донесене, треба применити субјективно, а за давно донесене — објективно тумачење. Један од разлога оваквог компромисног става може бити то да је за недавно донете норме лакше утврдити вољу њихова творца но за давно донете. Међутим, и кад би то било тачно, то још није довољан основ прихватања оваквог става, јер, као што смо рекли, разлози за прихватање објективног тумачења нису у првом реду техничке природе (могућност, односно немогућност утврђивања субјективне воље) него

начелне. У ствари, разлог за овакав компромисан став у основи је постојећивање субјективног тумачења са статичким, а објективног с еволуционистичким. Пошто старије норме по правилу захтевају еволуционистичко тумачење, то присталице оваквог тумачења сматрају да за њих треба применити објективно тумачење. Како ћемо показати, ово поистовећивање је неосновано, па и овај разлог за такав став отпада.

Што се тиче наше судске и друге праксе, јасно је да она примењује најчешће објективно тумачење, па чак, како смо видели, и онда кад изгледа да примењује субјективно. За ово и није потребно наводити примере, јер је довољно погледати било коју судску одлуку да се у то увери. Недостатак наше праксе није што одбацује објективно тумачење него што га не продубљује довољно. Често се у одлукама само тврди да је такво и такво тумачење правилно, а не наводи се довољно разлога за то. Нарочито се не иде довољно далеко у истраживање објективне воље владајуће класе којим се открива њено право значење.

6. *Статичко тумачење.* — Знаци и њихова значења су жива, променљива друштвена појава. Упоредо с осталим друштвеним променама, мењају се и значења знакова. Извесне појаве које су ти знаци означавали нестају, друге се мењају, треће стоје релативно непроменљиве дуже време. Некад значење претходи промени и доприноси њеном настанку, некад оно заостаје за променама. Но, ако су појаве које су знаци означавали настале, по правилу нестају и дотични знаци; обрнуто, ако су нове настале, настају и нови знаци. То правило се не остварује увек — често стари знаци примају нова значења, а старе појаве означавају нови знаци.

Ова промена значења знакова током времена изазива питање које је значење дотичног знака, односно система знакова, право. Ово питање и нема потпуног оправдања, јер је јасно да су у питању разна значења за разном време. Стога се приликом разних врста тумачења ово питање може решавати на разне начине. На пример, ако неко хоће да утврди значење једног текста у доба кад је он донет, онда је јасно да ће право значење тог текста бити оно које је он управо тада имао. Напротив, за право то значење не мора се сматрати правим, јер је овде циљ тумачења нешто сасвим друго. У зависности управо од схватања који је циљ тумачења, која је његова функција у праву, као и који су циљеви права, на поменуто питање разни писци различито одговарају.

По једнима, прави смисао правне норме јесте онај који је она имала у тренутку свог доношења. Овакво тумачење је статичко. Овакав став се обично повезује и са ставом у корист субјективног тумачења. Заиста, ако се субјективно тумачење схвати буквално, тј. ако му се као циљ постави истраживање стварне психичке воље субјекта који је створио норму, и пошто је таква стварна воља могла постојати само у тренутку доношења норме, то је јасно да је субјективно тумачење статичко. Отуд и сви разлози који важе за субјективно тумачење важе и за статичко. Главни такав разлог је правна сигурност. Но, он се наводи и као самосталан разлог за статичко тумачење, независно од субјективног тумачења.

Тако се каже да свака норма у тренутку свог доношења има једно тачно утврђено значење. Ако се узме да она касније мења значење, онда, прво, тих каснијих значења има више и, друго, није никад јасно кад управо наступа тренутак за који се може рећи да настаје ново значење, које је садашње значење. Несигурност еволуционистичког тумачења долази управо отуд што се не може јасно знати које од више могућих временских сукцесивних значења јесте право значење норме. Насупрот томе, статичко тумачење утврђује једно једино јасно значење.

Изгледа, међутим, да се статичко тумачење не мора нужно узети за субјективно тумачење. Другим речима, приликом истраживања субјективног смисла праве норме, тј. воље њеног творца, уколико усвојимо еволуционистичко тумачење, ми можемо да истражујемо ону вољу коју творац норме (односно онај који је надлежна да је мења) стварно има у тренутку тумачења а не ону коју је имао у тренутку стварања норме. Према томе, разлози који се наводе у корист субјективног нису нужно и разлози у корист статичког тумачења.

Уколико се разлог сигурности схвати као самосталан (тј. без везе са субјективним тумачењем) разлог, може се рећи да ни он није довољно убедљив. Наиме, несумњиво је да људи по правилу знају само садашња значења одговарајућих речи из којих се састоји норма. Они се осећају сигурним у ствари само ако норма значи стварно оно што за њих значи у садашњем тренутку, сходно садашњем закону значења. Они би се осећали несигурно тек кад би норма имала застарела значења, она која је имала у тренутку доношења, а која су промењена, која су људима непозната.

Тако, на пример, ако је правном нормом забрањена брза вожња која је опасна по безбедност саобраћаја и ако је у доба кад је та норма донета, с обзиром на несавршеност возила, и брзина од, рецимо, 50 км била опасна вожња, а данас није ни брзина од 100 км опасна, јер су се возила усавршила, — несигурност се изазива управо тиме што људи природно мисле да је забрањена вожња која је сад опасна, у тренутку кад се они возе, тј. она од преко 100 км, а не она од 50 км. Њима ни на крај памети не пада да и таква вожња може бити забрањена ради избегавања опасности! И статичко тумачење ту уноси праву несигурност и управо је потпуно супротно очитим потребама и нормалном схватању обичног човека.

Стога је јасно да треба стати на страну еволуционистичког тумачења а против статичког. Наша судска пракса по правилу тако и чини.

7. *Еволуционистичко тумачење.* — Еволуционистичко тумачење постоји кад се правим значењем норме сматра оно значење које норма има у тренутку тумачења. При том се подразумева да је значење норме промењено од тренутка доношења до тренутка тумачења. Еволуционистичко тумачење може постојати само ако је то значење током времена промењено. Ако се значење није променило, онда тумачење није ни статичко ни еволуционистичко — оно је с гледишта временске промене значења индиферентно.

С обзиром на значење које се временски мења постоје две врсте еволуционистичког тумачења. Норма, наиме, може имати или једно јасно значење или више могућих значења (као што може, изузетно, и немати никакво зна-

чење, тј. бити бесмислена). Ако норма има више могућих значења, онда између више таквих значења треба изабрати оно које је право, а које је, као што смо рекли, објективно одређено. То значи да се током времена могу мењати обе врсте значења — може се мењати оно значење које је јасно, одређено, а могу се мењати и једно или више, односно сва могућа значења. Отуд постоје и две врсте еволуционистичког тумачења. У првој врсти овог тумачења узима се оно једно јасно значење које је садашње; у другој врсти, оно између више могућих значења које је садашње или, ако има више садашњих могућих значења, оно које је право. То ћемо најбоље видети на примеру.

Тако је познат пример са значењем речи ствар у дефиницији крађе као кривичног дела пре но што је пронађена електрична енергија. У то доба реч ствар је имала једно јасно значење — оно ни у ком случају није обухватало електричну енергију. Према томе, кад је ова енергија пронађена, статичко тумачење норме о крађи туђе ствари онемогућавало је да се под речју ствар разуме и електрична енергија. Тако је било онемогућено кажњавање крађе такве енергије. Међутим, у доба кад је ова енергија пронађена, реч ствар је променила значење и добила опет једно јасно значење — електрична енергија је такође ствар и улази у значење те речи. Отуд еволуционистичко тумачење долази услед промене оног значења норме које је једно и јасно.

Другачије је тумачење у случају познатом из француског правосуђа с родитељском влашћу. Родитељска власт над децом тако је одређена да се норми која ту власт предвиђа могло дати више значење већ у тренутку њеног доношења. Наиме, том нормом није било одређено да ли се та власт има вршити у интересу оца, односно родитеља, или у интересу детета. У тренутку доношења норме сматрало се да се власт врши у интересу оца. То је излазило из целокупног објективног положаја и субјективних схватања циљева права. Касније се, међутим, почело сматрати да ту власт треба вршити у интересу детета. За овим је пошло и тумачење — судска пракса је усвојила еволуционистичко тумачење, по коме се власт врши у интересу детета. Овде се, дакле, није променило једно јасно значење норме, јер је норма увек имала најмање два могућа значења — и у тренутку кад је донета и касније. Променуло се само схватање које је од та два могућа значења тачно. А ово схватање се променило услед промене друштвених схватања о циљу родитељске власти.

Као што из овог јасно излази, еволуционистичко тумачење је могуће само ако се мења значење, смисао норме, сходно законичку значења. То другим речима значи да тумач не може да сам придаје норми неко друго значење сем оног које она има, односно може да има, сходно законичку значења. На конкретном примеру показано, то значи да, у случају крађе електричне енергије, тумач мора, ако прихвати еволуционистичко тумачење, да сматра да је крађа електричне енергије кривично дело, односно, у случају родитељске власти, да родитељска власт мора да постоји и да се врши у интересу детета. Он ван тога не може ићи даље, чак и ако би се друштвено схватање изменило. Тако он не може сматрати да крађа електричне енергије није крађа него неко друго кривично дело нити може сматрати да родитељска

власт више не може бити вршена, па макар друштвено мишљење сматрало да њу доиста треба укинути. Тумач то не може урадити, јер би тиме прешао у незаконитост, пошто би престао да тумачи постојећу норму, ма и еволуционистички, и почео да је мења. А то није његова надлежност.

Другим речима, и еволуционистичко тумачење је само тумачење, а не стварање новог права. И при том тумачењу норма има једно или више језичких значења између којих се може бирати, али само у оквиру тога се може кретати слобода тумача. Уколико норма има јасно значење, које није подложно промени, онда, као што смо рекли, никакво еволуционистичко тумачење није могуће, маколико иначе било очевидно да је та норма застарела и да више не одговара друштвеним потребама. Тако, например, ако једна стара норма забрањује вожњу бржу од 20 км на час, а не само опасно брзу вожњу, онда њу није могуће „тумачити“ на тај начин што ће се рећи да се саобраћај изменио тако да данас вожња од преко 20 км није опасна, те да према томе треба допустити и вожњу преко 20 км. Таквим „тумачењем“ би тумач уствари кршио норму, јер се смисао речи 20 км није изменио током времена нити се, у основи, може мењати. На ово треба скренути озбиљну пажњу, јер многи тумачи погрешно схватају еволуционистичко тумачење као оправдање кршења норми, као основ њиховог мењања, сходно њиховим схватањима. Тако тумач излази из своје улоге и постаје творац права.

Приликом говора о језичком тумачењу речено је да се језичко значење норме утврђује сходно језичким правилима која су важила у тренутку доношења норме. И то је сасвим јасно, јер иначе не бисмо могли утврдити тачно значење. Али у вези с тим се поставља питање могућности еволуционистичког тумачења. Јер, ако треба примењивати ондашња језичка правила и кад су она промењена, онда изгледа јасно да то онемогућава еволуционистичко тумачење. Међутим, то у ствари није тачно. У ствари, језички израз чије је значење утврђено по старим правилима треба превести у нов израз сходно новим језичким правилима, па онда овај језички израз тумачити еволуционистички, уколико има основа за то. Тако, на пример, ако је реч ствар по ранијим језичким правилима била друкчија, треба је прво заменити садањом речју, па онда ову реч тумачити еволуционистички. Другим речима, еволуционистичко тумачење је могуће ако су значења речи промењена услед развоја друштва, односно појава које речи означавају а не услед мењања самих речи, уз непромењене појаве.

У прилог статичког тумачења, видели смо, наводи се разлог сигурности. Већ смо тамо указали да овај разлог не стоји и да, у ствари, еволуционистичко тумачење боље обезбеђује сигурност. У прилог еволуционистичког тумачења наводи се обично да оно боље служи остваривању циљева права, јер омогућава његово прилагођавање животу, који се стално мења. То је тачно, али при том треба имати у виду границе употребе овог тумачења, које смо навели. Другим речима, ово тумачење може обезбедити прилагођавање права животу само уколико то уопште може учинити тумачење. Оно не може задовољити промену за потребом права. То може учинити само творац права мењањем норми.

Ако се испита на који начин еволуционистичко тумачење доприноси прилагођавању права, утврдиће се да оно то чини у ствари на тај начин што промене значења одражавају промене интереса владајуће класе, а право служи овим интересима. То ће се најбоље видети на једном примеру из нашег права. Члан 259 Кривичног законика од 1951 предвиђао је крађу или утају „ствари мале вредности“. У доба кад је Законик донет, право значење ове норме било је, рецимо, да је ствар од 1.000 динара мале вредности, а преко тога није мале вредности. Међутим, касније је ова норма несумњиво значила да је ствар од 5.000 динара такође ствар мале вредности, пошто је у међувремену вредност новца пала. То се види и по томе што је изменама Законика од 1959 прописано да је ствар мале вредности ако јој вредност не прелази 5.000 дин. Кад се ово посматра с гледишта класног интереса, види се да је класни интерес раније био да се ствари од преко 1.000 динара вредности штите већом казном од оних испод те вредности, док је данас интерес да се и ствари до 5.000 динара вредности штите истом казном као и оне до 1.000 динара. Другим речима, промена значења норме одражава промену у класним интересима. Статичко тумачење би значило заштиту бившег интереса класе, док би еволуционистичко значило заштиту њеног садашњег интереса. Јасно је да је еволуционистичко тумачење једино прихватљиво, јер, као што ћемо одмах видети, право значење норме јесте оно које обезбеђује заштиту класног интереса.

Наша судска пракса, у бурном развоју нашег друштвеног живота, пружа велики број примера еволуционистичког тумачења. При том она често иде и до граница његове допуштености, прелазећи можда каткад и у незаконитост, у жељи да право, које брзо застарева, што више прилагоди животу, у чему, као што смо рекли, постоји очита грешка која се не сме допустити.

9. *Право значење правне норме.* — Тражећи право значење правне норме досад смо одредили да је то једно од значења које има норма (тј. једно од њених језичких значења), да је, сем извесних изузетака, то објективно а не субјективно значење и да се мора схватити еволуционистички а не статички. Али тиме још није потпуно одређено право значење норме. Јер ове одредбе су само спољне, формалне, иако су веома важне. У њиховом оквиру ипак остаје извесна неодређеност, која се мора избећи ако се жели да се право значење тачно одреди а да се при том то не препусти личном нахођењу тумача. Стога је потребно наћи средство помоћу кога се може тачно и садржински одредити право значење.

Рекли смо већ да се право значење норме може одредити само помоћу улоге коју норма, односно право уопште играју у друштву. Право се при том схвата као средство за остварење извесних друштвених циљева, које одређује творац права, односно, у крајњој линији, владајућа класа. Кад кажемо да се право значење норме одређује тиме што се поистовећује са значењем које би јој дао савршено разуман субјект, онда под тим мислимо на субјекта који би савршено схватио друштвене, односно класне интересе и средства за њихово остварење помоћу права. Тако бисмо као право значење правне норме могли кратко одредити оно значење које од свих могућих значења норме у датом случају најбоље штити класни интерес.

Ако се право схвати као оруђе за заштиту основних класних интереса који се не могу заштити другачије до путем права, а тако се оно мора научно схватити, онда је несумњиво да је право значење правне норме управо ово које смо навели. Право штити најосновнији интерес владајуће класе, а то је одржање оног начина производње који ту класу чини владајућом. Право као целина штити тај основни интерес свим својим елементима. Али, свака правна норма и свака група правних норми узете за себе штите неки ситнији, конкретнији интерес, који служи овом основном интересу који штити цело право. И тако се преко конкретнијих интереса штити основни, најопштији класни интерес. Творац права сваку правну норму ствара с одређеним циљем: он њоме жели да заштити одређен конкретан интерес, који је средство остварења основног класног интереса. Зато је право значење норме одређено управо овим њеним циљем, заштитом класног интереса. При том тумач мора да одреди конкретан циљ који мора штитити, водећи рачуна да он буде најефикасније средство заштите крајњег, основног класног интереса. Како се одређује овај циљ норме говорићемо на другом месту.

У социјалистичком друштву, разуме се, уколико поступно ишчежавају класе, ишчежавају и класни интереси, па отуд и потреба за њиховом правном заштитом, с обзиром да се друштвени интереси све више међусобно усклађују без потребе да у томе интервенише право. Но, због класних заостатака и других несавршености, и у социјалистичком друштву постоје релативно оштри сукоби интереса, ради чијег решавања мора да интервенише право, штитећи једне интересе на рачун других, макар то и не били више класни интереси у уском или правом значењу те речи.

Др. Радомир Д. Лукић.

ТРИ ОСНОВНА ПРИНЦИПА ДРЖАВНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ*

Процес повезивања делова у оквиру организационе целине карактеришу одређени принципи. Појам принципа има два значења: објективно, које се своди на правилности и нужности извесног структурирања целине (1), и субјективно, које се своди на основне руководне идеје учесника у вршењу делатности повезивања или било које друге акције (2). Пошто је држава састављена од многих делова, врло је значајно питање како се они повезују. У ствари, ови принципи су њен унутрашњи елемент, важан колико и остали који се обично истичу кад се објашњава појам државе.

Принципи државне организације изражавају неопходне и утврђене везе и односе међу њеним деловима: они имају улогу спољних елемената у којима се фиксира начин повезивања органа, метод одређивања њиховог места и распореда као и јединствено функционисање створене целине. Прин-

* Део опширнијег рада о државној организацији.

(1) Вид. — F. Nordsieck: *Grundlagen der Organisationslehre*, Stuttgart, 1934, S. 10—11.

(2) Вид. — T. D. Weldon: *Political Principles*, и P. Laslett (ed.): *Philosophy, Politics and Society*, Oxford, 1955, p. 31.